

MAGAZINE VAN HISTORISCH GENOOTSCHAP ROTTERODAMUM NO 41 • DEC 2024

KRONIEK

IN DIT NUMMER

Schaatsvereniging Rotterdam

Rotterdamse globetrotters

Museumwoning Tuindorp Vreewijk

Omdat we met kerst
vieren dat we de wereld
warmer en witter kunnen
denken
dan wij weten dat hij is

Omdat we met nieuwjaar
wensen wisselen
om de tijd beter te laten
lopen
dan die tot nu toe heeft
gedaan

Omdat we de wereld
zo mooier maken
dan wijzelf te vaak zijn

Is het goed dat we groeten
wisselen
Is het goed dat we ons het
goede wensen
en zal kerst meer dan een
kerstkaart zijn

Peter Noordhoek 1998

COLOFON

De Kroniek is het magazine van het Historisch Genootschap Roterodamum en verschijnt vier keer per jaar. Leden van het Historisch Genootschap krijgen de Kroniek gratis thuisgestuurd.

Redactie:
Judith van Gilst & Jeanette Bronts
hgrotterdam@gmail.com

Secretariaat Roterodamum:
Postbus 23538
3001KM Rotterdam
Bank NL07INGB0000077300
rotterdam@rotterdamum.nl
www.rotterdamum.nl

Medewerkers aan dit nummer:
Jaco Berveling, Cora Boele, Jeanette Bronts, Marian Groenenweg, Sander de Jongh, Jan van den Noort, Cees Schuller

Vormgeving:
Inge Croes-Kwee, Manifesta idee en ontwerp, Rotterdam

Druk:
Printvisie, Rotterdam

Foto's omslag voorzijde:
Boven: Collectie SVR
Onder: Florian Varossieau

De redactie heeft geprobeerd alle rechthebbenden van beeldmateriaal te achterhalen. Degenen die desondanks menen rechten op foto's te doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met de redactie.

Kopij voor de Kroniek nummer 42 moet uiterlijk 14 maart 2025 binnen zijn bij de redactie.

ONTVANGT U DE DIGITALE NIEUWSBRIEF VAN ROTTERDAMUM NOG NIET?

Ga naar rotterdamum.nl/nieuwsbrief en meld u aan. U kunt Roterodamum ook volgen op Instagram, Facebook en X

DE DREMPEL OVER NAAR 2025

Het einde van het jaar is altijd een goed moment om terug te blikken maar ook om vooruit te kijken. Actualiteiten zoals de verkiezingen in de VS, de politiek in Nederland of de oorlogen in Oekraïne en het Midden-Oosten maken meer dan ooit duidelijk dat verhalen uit het verleden belangrijk zijn om te vertellen aan steeds weer nieuwe generaties.

Roterodamum probeert daar op verschillende manieren een bijdrage aan te leveren. Door aandacht te besteden aan het vertellen van persoonlijke verhalen zowel tijdens de Roterodamum Cafés als bijvoorbeeld in de Kroniek. Het is belangrijk om het verleden van Rotterdam levend te houden, waarbij we vaak zoeken naar een historische verband met de actualiteit. Ook geven we het bijzondere 'Essay Roterodamum' uit, documenteren we de stad in het 'Rotterdams Jaarboekje' en zetten we ons in voor het behoud van Rotterdams monumentaal erfgoed.

2024 was het jaar waarin met de plaatsing van de Bijenkorfsteen op de Coolingsingel een langlopend project is afgerond. Het kunstwerk staat op een prachtige plek. In juni is de mr. J. Dutilhprijs voor het beste boek over Rotterdam uitgereikt aan Erik Brouwer voor zijn boek 'Leen Sanders, de bokser die levens redde in Auschwitz'. In 2025 vieren en herdenken we de bevrijding en dat we sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog in vrijheid leven.

Het bestuur van Roterodamum wenst u hele fijne feestdagen toe en een goede jaarwisseling. We hopen u in 2025 weer te ontmoeten bij de activiteiten die we gaan organiseren! Houd de website in de gaten. Of volg Roterodamum op Instagram of Facebook.

IN DIT NUMMER O.A.

ROTTERDAMSE GLOBETROTTERS

DE REIS VAN DE CENTRALE DISCOTHEEK DOOR ROTTERDAM

VAN KARAKTERISTIEKE WONING TOT MUSEUMWONING DE SFEER VAN DE JAREN 30-50 IN DE MUSEUMWONING TUINDORP VREEWIJK

DE KNOPEN OP UNIFORMEN VAN ROTTERDAMSE SCHEEPVAART-MAATSCHAPPIJEN DOOR DE JAREN HEEN

In de periode 1905-1935 gaat een grote groep jonge arbeiders te voet op wereldreis. De pers sprak van een 'rage', 'epidemie' en 'globetrottermanie'. Onder de reizigers bevonden zich heel wat Rotterdammers.

DOOR JACO BERVELING

ROTTERDAMSE GLOBETROTTERS

De wereldreizigers komen uit het hele land, maar Rotterdam is goed vertegenwoordigd. Gijsbertus Wilhelmus (Gijs) Kriesz (1881-1956) is een goed voorbeeld. Hij groeit op in Rotterdam, werkt als 'los werkman' en trouwt in 1905. Het huwelijk is geen succes en in 1906 laat hij zijn vrouw in de steek en vertrekt naar de Verenigde Staten. Daar begint hij op 5 januari 1909 vanuit Denver te voet aan een wereldreis. De aanleiding is een flinke geldprijs die de krant *Denver Post* heeft uitgelooft. De route ligt vast en wanneer het lukt om binnen vier jaar terug te zijn, op 5 januari 1913, kan Kriesz tienduizend dollar verdienen. In die tijd een gigantisch bedrag. De Rotterdammer loopt vrijwel zonder bagage ('één verschooning, een stukje zeep, tandenborstel en een geladen revolver') van Denver naar San Francisco, reist als verstekeling op een stoomboot naar Honolulu, vaart vervolgens naar Manilla en steekt met een Amerikaans schip over naar Japan. Daarna reist hij via China, Thailand en Maleisië naar Nederlands-Indië. Daar lijkt hij zich even te

Reis om de wereld te voet.

—

Mogen niet bedelen, en moeten hun kost verdienen met den verkoop van postkaarten.

Koopt er dus een en geef wat u wil.

—

De Familie Kriesz, op hun voetreis om de wereld. 24.960 mijlen

—

Begonnen 5 Januari 1909 van Denver Colorado Vereenigde Staten van Noord Amerika.

Zonder geld.

^ Gijs, Albert en Anna Kriesz laten zich in Singapore fotograferen. Foto privécollectie Ellen Reurekas-Kriesz

> De familie Kriesz op hun voetreis om de wereld.

3e Reis om de Wereld 24960 Mijl

Moet met het houden van lezingen en verkoopen van kaarten in mijn onderhoud voorzien. Afgelegd traject: Amerika, Japan, China, Tonkin, Cambodja, Java, Celebes, Borneo, Sumatra, Australië, Mongolië, Siberië, Rusland en Europa, Afrika, Tunis, Marokko en Algiers. Boeken en foto's van het afgelegde traject zijn ter inzage. Gaf reeds lezingen voor alle Regimenten in Nederland. Koopt een kaart en geeft wat U wilt. Adres voor Lezingen: G. W. KRIESZ, Drentschestraat 3, Rotterdam, Nederland.

settelen, maar in 1911 wordt de reis in gezelschap van zijn broer en een nieuwe vrouw voortgezet. Het drietal trekt door Borneo en reist daarna met een Franse mailboot over Saigon en Hongkong naar Shanghai. Via Rusland bereiken ze begin augustus 1913 weer het ouderlijk huis in Rotterdam. Het is Kriesz dus niet gelukt om op tijd in Denver te arriveren.

EEN 'GLOBETROTTERMANIE'

Gijs Kriesz hoort bij een grote groep Nederlandse wereldwandelaars en wereldfietsers die er in de periode 1905-1935 op uit trekt. Er is daarbij sprake van twee 'globetrotter-golven'. De eerste golf loopt van 1905 tot het begin van de Eerste Wereldoorlog in 1914. Door de oorlog en de nasleep daarvan, begint het wereldwandelen pas weer rond 1922 toe te nemen. Een journalist van het *Rotterdamsch Nieuwsblad* noteert in 1922: "t Wordt een rage. Geen week gaat er voorbij of de komst van één of meer wereldwandelaars wordt aangekondigd". Rond 1924 is de tweede golf op zijn hoogtepunt en tien jaar later is het wereldwandelen vrijwel volledig voorbij.

▲ Kriesz maakte meerdere wereldreizen en dat leverde blijkbaar medailles op.

GLOBETROTTER-KENMERKEN

De globetrotters hebben een aantal dingen gemeen. Om te beginnen verkopen ze vrijwel allemaal portretkaarten van zichzelf om in hun onderhoud te voorzien. Dat geldt zeker voor Kriesz. Hij verkocht onderweg duizenden portretkaarten. Ook hebben de wereldreizigers bijna allemaal een weddenschap afgesloten. Om hun tocht en de kaartverkoop te legitimeren beweren ze dat ze na het succesvol voltooien van hun wereldreis een prachtig geldbedrag kunnen incasseren. Negen van de tien keer zuigen ze de weddenschap uit hun duim en dat geldt ook voor het verhaal van Gijs Kriesz. De *Denver Post* heeft nooit veertigduizend dollar uitgelooft voor Kriesz en zijn drie reisgenoten.

REISMOTIEVEN

Al die wereldwandelaars hebben verschillende motieven om op reis te gaan. Kriesz kwam vooral in beweging wanneer hij in de problemen raakte (waaronder zijn mislukte huwelijk), maar naast het ontlopen van problemen zijn er nog vier motieven geweest. Zo worden sommigen gedreven door idealen. Een derde groep is (of doet zich voor als) journalist en verdiept zich in de zeden en gewoonten van andere landen. Anderen zien het rondreizen vooral als een lolletje en een manier om een makkelijk leventje te leiden. Een vijfde groep gaat het om het avontuur. Bij verschillende Rotterdamse reizigers zijn die motieven terug te vinden.

EEN IDEALISTISCHE FRUGIVOOR

Een van de idealisten is Jacobus Petrus Marinus Hendrik Kortrijk (1895-1960). Kortrijk geeft zichzelf in 1923 een bijzonder verjaardagscadeau. Op 15 juli, de dag dat hij 28 jaar oud wordt, vertrekt hij om tien uur 's ochtends vanaf het Hofplein in Rotterdam voor een wandelreis van vijf jaar. Hij is een overtuigd vegetariër en een man met een missie. Hij zal gedurende de reis '... hoofdzakelijk van vruchten leven om 't meerendeel der menscheid te toonen, dat de mensch als Frugivoor tegen een zwaar en vermoeiend werk ook met dit voedsel bestand is'.

Kortrijk heeft een wandeling van 50.000 kilometer uitgestippeld. Vanuit Nederland wil hij via een groot deel van Europa naar Syrië, Palestina, Mesopotamië, Voor-Indië, China, Japan, Australië en Noord-Amerika om daarna weer in Nederland terug te keren. Kortrijk trekt een padvindersondergoed aan, zet een zwierige cowboyhoed op en neemt een prikstok ter hand. In Frankrijk vinden ze hem wel iets weg hebben van een musketier. De Rotterdammer weet Spanje te bereiken, maar wordt ziek. Dat hij de rest van de wereld heeft gezien, is onwaarschijnlijk. In juni 1924 is hij weer in Nederland en gaat hij aan de slag als chauffeur.

SCHRIJVENDE 'ANTROPOLOGEN'

Een deel van de jonge wereldreizigers wil als journalist dolgraag artikelen verkopen aan kranten en tijdschriften. Ze zijn oprecht geïnteresseerd in hun omgeving en willen over hun ervaringen publiceren. Eenvoudig is het niet. Slechts een enkeling lukt het om artikelen over zijn reis geplaatst (en betaald) te krijgen.

De Rotterdammer Lambertus (Bertus) Thijs (1894-1959) is een van de gelukkigen. Samen met Simon Bosman (1896-1942) wandelt hij in 1923 door Nederland. Daarna is het duo van plan aan een wereldreis te beginnen. In tientallen afleveringen publiceert Thijs een feuilleton in regionale bladen: 'Onze reis zig-zag gewijze door Nederland te voet'. Bertus, een lange, stevige kerel, verdient in Rotterdam de kost als koopman, handelsreiziger, schrijver en chauffeur. Simon is een halve kop kleiner dan Bertus en kaal als een biljartbal. Hij komt uit een joodse handelsfamilie. Zijn vader, Salomon Bosman, heeft in Rotterdam een winkel in manufacturen.

De mannen wandelen meer dan zeven maanden zigzag door Nederland en bezoeken honderden dorpen en steden. Door het verslag dat Bertus van hun reis publiceert, leren we beide Rotterdammers goed kennen. Het zijn twee jongens van de straat: bijdehand, hondsbrutaal en met een ongezouten mening. Na verloop van tijd gaat het tweetal uit

^ Bosman geeft zich uit voor journalist.

v Bertus Thijs en Simon Bosman; twee 'Hollandsche globetrotters'.

elkaar. Thijs komt na ruim zeven maanden weer 'frisch en gezond' aan in zijn geboortestad. Al wandelend heeft hij 2310 kilometer afgelegd. Eenmaal thuis komt het niet meer van een wereldreis. De inmiddels getrouwde Bertus krijgt in december 1923 een zoon en anderhalf jaar later nog een. Dat schept verplichtingen.

Na de breuk trekt Simon in zijn eentje verder. Hij belandt in Griekenland en reist door naar Egypte. In juli 1925 arriveert hij in Medan op Sumatra. Bosman vertelt daar dat hij te voet heel Sumatra en Java door wil reizen. De lokale pers gelooft hem niet en beschouwt hem als een oplichter. Men hoopt dat het bestuur van Java 'den heer Bosman met bekwamen spoed naar het land [zal] retourneren, vanwaar hij komt.' Het kan goed zijn dat deze oproep het einde van Simons wereldreis inluidde. Waarschijnlijk keert hij in 1925 terug naar Nederland om in Rotterdam zijn oorspronkelijke beroep als koopman weer op te pakken.

KLAPLOPERS MET EEN 'KIPPENREN'

De Rotterdammers A.P. Heymans en W.R. (Willem Reinder) Bak nemen het wereldreizen niet al te serieus. In oktober 1927 knutselen ze een 'Vliegende Hollander' in elkaar. Het is een groot uitgevallen trapauto van zo'n 4 meter lang en grotendeels opgebouwd uit fietsonderdelen. Het sturen gaat met de voeten en het voortbewegen van de 'motorlooze auto' gebeurt met de handen. Met dit bijzondere voertuig beginnen ze aan een wereldreis die vier jaar moet duren. Het zal de jonge Rotterdammers geen klap geïnteresseerd hebben, maar er wordt nogal de spot gedreven met hun voertuig. Verslaggevers vinden het een kruising tussen een 'kippenren, draaimolen en Rolls-Royce'.

In juni 1928 belandt het tweetal in Antwerpen en het plan is om vandaaruit via Maastricht naar Duitsland te fietsen. Dat lukt. Ze worden nog een keer gefotografeerd op een plein in Keulen. Verder dan de Duitse Domstad zijn ze waarschijnlijk niet gekomen. Na september 1928 wordt niets meer van de Vliegende Hollander vernomen.

ROTTERDAMSE AVONTURIERS

Heymans en Bak komen niet verder dan België en Duitsland. J. van Frankfort (zeer waarschijnlijk de in 1900 in Rotterdam geboren Johannes van Frankfort) en N. Koevoet zijn juist avonturiers in hart en nieren. Ze vertrekken in 1924 uit Rotterdam en wandelen samen door Europa. Vanuit het meest zuidelijke punt van Spanje steken ze de Straat van Gibraltar over, waarna ze heel Afrika doorlopen van noord naar zuid. Geen geringe prestatie, zeker niet gezien alle moeilijkheden die ze onderweg onderkennen. Ze krijgen te maken met honger en dorst, maar moeten ook andere kwellingen doorstaan.

^ Heymans en Bak met hun Vliegende Hollander in Keulen.

< Van Frankfoort en Koevoet vertrekken in 1924 uit 'Rotterdam - Hollande'.

< Achterzijde kaart Van Frankfoort en Koevoet.

Het begint al in Marokko. De bewoners van het Rif-gebergte, de Rifkabylen, staan op voet van oorlog met Frankrijk en Spanje. De twee Rotterdamers worden aangezien voor spionnen en in het noordoosten van Marokko, in Taza, gevangengenomen. Ze zitten lang opgesloten, totdat een hoofdman, na controle van hun Nederlandse paspoorten, hen vrijlaat. Twee jaar later, in april 1926, bereikt het duo Kaapstad en in augustus zijn de twee 'flinke boys' terug in Rotterdam. Niet voor lang, want in 1929 zijn ze opnieuw aan de wandel in Frankrijk.

EINDE VAN DE GLOBETROTTERMANIE

Begin jaren 1930 nemen de spanningen op het wereldtoneel toe en na 1935 is het vrijwel gedaan met het wereldwandelen. Een Nederlandse krant constateert in 1938 dat vrijwel alle wereldwandelaars ('een uitstervend ras') van het toneel zijn verdwenen. De Rotterdamse globetrotters zijn inmiddels vergeten. Gelukkig hebben ze hun sporen nagelaten in de vorm van een stroom portretkaarten. Het herinnert aan een tijd die voorgoed voorbij is.

Nous deux, Hollandais, sommes décidés à parcourir le monde et avons l'intention, le tour du monde fait, de publier nos aventures.

Nous avons déjà parcouru l'Afrique orientale (Maroc, Algérie, Mauritanie, Sahara, Sénégal, Soudan, Guinée Française, Sierra Leone, Côte d'Ivoire, Côte de l'Or, Dahomey, Togo, Nigéria, Cameroun, Gabon, Congo, Angola), l'Afrique du Sud et l'Europe.

Notre livre de contrôle est à la disposition de chacun.

Vous voudrez bien nous aider dans notre entreprise en achetant notre carte.

Le prix est à votre discrétion.

Dit artikel is gebaseerd op *Wereldwandelen! De Nederlandse globetrottermanie, 1905-1935*, door Jaco Berveling. Meer informatie over de Rotterdamse (en andere) wereldwandelaars en wereldfietzers in het boek en op www.globetrottermanie.nl.

DE REIS VAN DE CENTRALE DISCOTHEEK DOOR ROTTERDAM

Tegenwoordig luisteren de meeste mensen vooral muziek via het internet, maar vanaf de jaren zestig leenden Rotterdammers lp's en later cd's en muziek-dvd's bij de Centrale Discotheek Rotterdam (CDR). In 1961 richtte Rob Maas de CDR op en kon iedereen voor een kleine vergoeding klassieke platen lenen. De stichting vond muzikale ontwikkeling en smaakverbreding belangrijke uitgangspunten.

DOOR JEANETTE BRONTS

De discotheek startte in een oud apothekerspand aan de Witte de Withstraat, verhuisde in 1966 naar de Doelen en 20 jaar later naar de Mauritsweg. Vanaf 1996 kreeg de CDR een plek in de Centrale Bibliotheek. De CDR groeide onder de leiding van Maas, die van 1961 tot 2001 directeur was, uit tot een nationaal instituut met één van Europa's grootste verzamelingen lp's en cd's. In 2022 is CDR/Muziekweb onderdeel geworden van het Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid in Hilversum. Een terugblik.

START

Het begon allemaal al in 1952. Bij een veiling op het Haringvliet in Rotterdam lag een partij klassieke 78-toeren grammofoonplaten. Het was een bijzondere verzameling. Rob Maas dacht: wat zou het mooi zijn als die verzameling compleet zou kunnen blijven en er meer mensen van zouden kunnen genieten. Je zou die platen, net als boeken, toch ook kunnen uitlenen. Geen bibliotheek, maar een discotheek, en dan speciaal voor jonge mensen die niet zo veel geld hadden om platen te kopen.

^ Omslag
veilingcatalogus.

Privécollectie Rob
Maas

> De disco-
theek bij de start
in 1961. Foto Rob

Maas

⤴ 7 april 1966:
Directeur Rob
Maas doet
wethouder van
financiën en
kunstzaken
Nancy Zeelen-
berg uitgeleide
vanuit het oude
pand van de
Centrale Disco-
theek in de Witte
de Withstraat
74b.

⤴ Rob Maas
en Nancy
Zeelenberg gaan
vervolgens per
speciale tram
naar de Doelen
om de opening
te verrichten.
Foto's Ary Groeneveld,
collectie Stadsarchief
Rotterdam

Hij zocht contact met het bestuur van de toenmalige Rotterdamse Jeugd Gemeenschap. Zij zagen wel wat in het plan en stuurden hem door naar mr. K.P. van der Mandele, voorzitter van de Kamer van Koophandel, in die tijd de tweede burgemeester genoemd. Ook hij reageerde positief, maar vond dat de gemeente ook wat moest doen. Juffrouw Werner van Kunstzaken wilde wel meewerken. Omdat de kijkdagen van de veiling bijna om waren, werd op zeer Rotterdamse wijze snel gehandeld. Er was juist een vergadering van het college van burgemeester en wethouders. Er ging een telefoontje naar wethouder Van der Vlerk en een half uur later was de zaak geregeld. De gemeente ging financieel bijdragen. Burgemeester Oud stelde echter één voorwaarde: er zou naar de kwaliteit van de collectie gekeken moeten worden door de filmoperator van het toenmalige gemeentelijke Luxortheater. Die filmoperator gaf het advies om de collectie niet te kopen, omdat er inmiddels een nieuw soort grammofoonplaat op de markt was gekomen. De nieuwe plaat was van vinyl, onbreekbaar en draaide 33 toeren per minuut. Er zou veel meer muziek op kunnen en hij zou veel mooier klinken dan de 78-toerenplaten uit de 'Haringvliet' collectie. Kortom het hele plan ging niet door.

Omdat de reacties in het begin zo positief waren en het geld zo snel op tafel kwam, stelde Rob Maas voor om dan maar een collectie nieuwe langspeelplaten aan te kopen en daarmee toch een uitleendiscotheek te beginnen. De realiteit bleek weerbarstiger. Nu er geen bijzondere aanleiding meer was om snel te handelen, ging het plan de ijskast in. De gemeente voelde er niet veel voor om de oprichting zelf ter hand te nemen.

Rob Maas gaf echter niet op. Hij zocht en vond werk bij verschillende platenwinkels en trachtte in de tussentijd mensen voor zijn plan te winnen. De heer Van der Pols van de Rotterdamse Droogdok Maatschappij was in 1958 als eerste enthousiast en schonk 500 gulden. Het startkapitaal van 80.000 gulden werd uiteindelijk rentevrij geleend van o.a. Volkskracht, de Erasmusstichting en Van Ommeren.

OPENING VAN DE CENTRALE DISCOTHEEK

Op 14 oktober 1961 opende mevrouw mr. J.M. van Walsum-Quispel, de echtgenote van de toenmalige burgemeester, de Centrale Discotheek aan de Witte de Withstraat 74. Zij gaf in haar speech aan het erg belangrijk te vinden dat men kan "genieten van muziek, die men wenst te horen op een tijdstip en op een plaats, die men zelf verkiest". Het eerste bestuur werd gevormd door de heer W. Veder van

↗ **Interieur van de Centrale Discotheek Rotterdam in De Doelen, Kruisplein, 1968.** Foto's Ary Groeneveld, collectie Stadsarchief Rotterdam

➤ **Microscopie op kopplaten-speler te controleren.** Foto: Archief Muziekweb, Rotterdam

Hudig en Veder, notaris Benjamins en accountant de heer Erwich Kan. In 1964 kwam er gemeentelijke subsidie.

VERHUIZING NAAR DE DOELEN

Aanvankelijk werden alleen klassieke lp's uitgeleend. Met de verhuizing naar De Doelen in 1966 kon de discotheek groeien. Door popmuziek aan de collectie toe te voegen, verdriedubbelde het aantal uitleningen én daarmee ook de subsidie. De afspraak was namelijk dat de CDR drie kwartjes subsidie kreeg per uitgeleende plaat. In de Doelen beschikte de CDR over een ruimte van duizend vierkante meter. Het aanbod nam enorm toe en het werd steeds drukker.

Om de kwaliteit van de platen op peil te houden, werd aan elke nieuwe abonnee gevraagd zijn platen-spelerkop met de naald van saffier of diamant van huis mee te brengen. Deze naald werd vervolgens met een speciale microscoop op onregelmatigheden onderzocht.

AUTOMATISERING

In 1968 werd de catalogus op ponskaarten gezet. Door die kaarten te sorteren en uit te printen ontstonden vellen die werden verwerkt tot gedrukte catalogi. In 1975 kocht de CDR zijn eerste computer

INTERESSANT OM TERUG TE KIJKEN

In 2011 bestond de CDR/ Muziekweb 50 jaar. Er zijn dat jaar een aantal films gemaakt: over 50 jaar CDR, een foto-overzicht over de verschillende verhuizingen en een film waarin de oprichter van de CDR, Rob Maas, vertelt over de afgelopen 50 jaar. Scan de QR codes en kijk de films terug.

Verhuizing
CDR 1966

Rob Maas
vertelt....
50 jaar CDR

⤴ De Doelen met platen-speler op het dak: airbrush gemaakt door de Rotterdamse kunstenaar Billy Leliveld. Foto privé-collectie Rob Maas

⤴ De discobus van de Centrale Bibliotheek, 1974. Foto Ary Groeneveld, collectie Stadsarchief Rotterdam

⤴ Het Kruisplein ter hoogte van de Doelen met de Centrale Discotheek, 1986. Foto Lex de Herder, collectie Stadsarchief Rotterdam

en ging men zelf programma's ontwikkelen. Eén van die programma's Tobias, het Totaal Bibliotheek Automatiserings Systeem, was zo succesvol dat het later ook aan vele andere bibliotheken werd verkocht.

HET VERVOLG

Vanaf 1971 reed er ook een speciale – knalrode – discobus door de buitenwijken en de regio, de eerste in Nederland. De bus is een groot succes en verzorgt tot 1990 meer dan 100.000 uitleningen per jaar.

CULTUREEL ONDERNEMER

In 2001 neemt Rob Maas afscheid als directeur. Maas kreeg, volgens de Laurensstichting 'voor zijn streven om op een laagdrempelige manier voor een breed publiek grammofoonplaten ter beschikking te stellen' de Laurenspenning en in 2002 de Erasmusspeld van de gemeente Rotterdam. In 2003 werd hij benoemd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau.

↗ Interieur CDR in de Centrale Bibliotheek met parkeermeeter/luisterpaal cd's, 2004. Foto H. Hartog

↖ Ingang van de CDR in de Centrale Bibliotheek aan de Hoogstraat. Foto archief Rob Maas

↘ CDR aan de Hoogstraat: een deel van het cd-magazijn. Foto: Archief Muziekweb, Rotterdam

Een verbouwing van De Doelen leidde in 1987 tot een verhuizing naar een pand even verderop aan de Mauritsweg en in 1996 wordt de Discotheek definitief ondergebracht bij de Centrale Bibliotheek aan de Hoogstraat.

Elk jaar werd een gedrukte catalogus uitgegeven, vaak met spraakmakende omslagen. Wat betreft het aantal uitleningen was 1996 een topjaar met maar liefst 1 miljoen uitleningen. Door de opkomst van internet werd de informatiefunctie steeds belangrijker en er werden bijvoorbeeld smaakprofielen ontwikkeld: tips voor de leners. Ook kon je buiten openingsuren cd's reserveren vanuit huis via de CDfoon.

De vraag en daarmee de collectie groeide gestaag door en zo werd deze Rotterdamse platenbieb langzaam een muziekbibliotheek van nationaal formaat. De collectie, die in 1961 startte met 2484 lp's, bevat bij de overgang naar Beeld & Geluid meer dan 650.000 cd's, 300.000 lp's en 30.000 muziek-dvd's: iets om trots op te zijn!

Bronnen:

Catalogus Klassiek Centrale Discotheek 1986/97, p. 12 - 14

<https://www.muziekweb.nl/>

<https://geschiedenislokaal010.nl/bronnen/centrale-discotheek-rotterdam>

Wikipedia: Rob Maas (1932)

DE GESCHIEDENIS VAN SCHAATSVERENIGING ROTTERDAM

EEN ZWERVEND BESTAAN/DE ZOEKTOCHT NAAR EEN ‘THUIS’

DOOR SANDER DE IONGH

Zoals ooit de NVBHS werd opgericht uit onvrede met de KNSB, zo werd Schaatsvereniging Rotterdam (SVR) opgericht uit onvrede over het functioneren van het Gewest Zuid Holland van de NVBHS. Dit officiële moment vond plaats op 8 december 1964 de oprichters waren schaatstrainers Cor Nederveen, Janus van Herpen en Piet Zwanenburg.

Reeds in 1966 leverde SVR twee wereldkampioenen: Kees Verkerk en Stien Kaiser. Zij waren in de jaren '60 de iconen van de Nederlandse schaats-sport. Het is wellicht iets te simpel dit volledig toe te schrijven aan SVR, maar zeker is dat de oprichting van SVR, als een van de eerste trainings-groepen in Nederland, een stevige impuls gaf aan de schaats-sport. Het is niet voor niets dat op dinsdagavonden in de jaren '60 de nationale selectie, soms aangevuld met internationale toppers, in het Kralingse Bos te vinden was voor een droogtraining onder leiding van deze toptrainers.

Zolang de schaatsvereniging bestaat is de wens om in Rotterdam een 400 meter kunstijsbaan te realiseren. Amsterdam heeft al sinds 1960 de Jaap Eden Ijsbaan, dus Rotterdam kan niet achterblijven. Al in een van de allereerste bestuursvergaderingen werd er over gesproken en zijn er talloze initiatieven geweest om een permanente schaatsbaan te realiseren. Helaas bleek de wens vooral een droom; een droom die pas in 2013 deels werd gerealiseerd met de komst van Schaatsbaan Rotterdam. Helaas is deze baan slechts drie maanden per jaar open en voor veel trainingen en voor alle wedstrijden moet

➤ Van links naar rechts Cor Nederveen, Flip van Baaren, Piet Zwanenburg en Janus van Herpen. Foto collectie SVR

nog altijd, uitgeweken worden naar andere banen zoals de De Uithof in Den Haag.

Van 1970 tot begin jaren 80 werd ook nog vaak getraind op een ijshockeybaantje bij Ahoy op Zuid. En tussen 1978 en 1995 bood de Ton Menkenhal uitkomst. Toen deze werd gesloten heeft SVR het in Rotterdam 18 jaar zonder kunstijs moeten doen. En nu is er dus sinds 2013 drie maanden per jaar de Schaatsbaan Rotterdam.

In 2014 vierde SVR haar 50-jarig bestaan met een groot feest op Schaatsbaan Rotterdam. Kees Verkerk was daar uiteraard een van de eregasten. Inmiddels is Schaatsbaan Rotterdam niet meer weg te denken uit de stad. Op een dip na in de coronatijd, groeide het aantal bezoekers ieder jaar. Inmiddels zijn dat er meer dan 250.000 in drie maanden tijd.

Ook is het de vraag of Schaatsbaan Rotterdam op de huidige locatie kan voortbestaan. De zoektocht naar een nieuwe plek gaat moeizaam.

Door het ontbreken van een 400 meter baan in Rotterdam, was er ook geen logische plek voor SVR om neer te strijken en een clubhuis te hebben. De geschiedenis van SVR laat zich goed vertellen door

➤ **Ton Menkenbaan.** Foto collectie SVR

➤ **Advertentie uit Het Vrije Volk.**

➤ **Pleisterplaats voor de sporters Café Biesheuvel.**
Foto Stadsarchief Rotterdam

➤ **Trainen in het Kralingse Bos.** Foto Stadsarchief Rotterdam

MAANDAG 3 MAART 1980
organiseerd Het Vrije Volk in samenwerking met de Spaarbank Rotterdam aan

SCHAATSGALA

Met o.a. Sinterklaas Olympisch kampioen Eric Heinen, Piet Kleine, Hubert van der Bunt, Yag Kijmer, Fritz Schall, Oyvind Tenst, Kay Arne Stenbakken, Ton Erik Dobson, Thomas Gulliksen, Alf Ekenstam, Jan Jurek, Colin Dierkes en vele anderen.

Entreeprijs : f. 7,50
Aanvang : 19.30 uur 's avonds
Plaats : Ton Menken IJshaan, Weena, Rotterdam (achter Groothandelsgebouw)

Programma :
19.30 uur Jeugdwedstrijden - tot 12 jaar
20.00 uur Opening
20.30 uur Individuele tijdrit toprijders
21.00 uur Jeugdwedstrijden
21.30 uur Afvalwedstrijden toprijders
22.00 uur Marathon
De beste Marathonrijders van Nederland strijden om de Kees Verkerk Wisselbokaal
22.40 uur Finale toprijders
23.00 uur Prijzuitreiking

De technische verzorging is in handen van de Schaatsvereniging Rotterdam.

Voorverkoopadressen :
Het Vrije Volk, Witte de Withstraat 25, Rotterdam
Het Vrije Volk, Hoogstraat 76, Schiedam
Het Vrije Volk, Spuiweg 30, Dordrecht
Sparbank Rotterdam, Binnenwegplein 6, Rotterdam
Sparbank Rotterdam, Boterbloot 25, Rotterdam
Sparbank Rotterdam, Samuel Esmijerplein 14, Rotterdam
Sparbank Rotterdam, Burg. Baumhanslaan 154, Rotterdam
Sparbank Rotterdam, Spierlanddijklaan 127, Rotterdam
Sparbank Rotterdam, Kiewaplein 38, Rotterdam
Sparbank Rotterdam, Oude Delft 48, Delft
Sparbank Rotterdam, Oosthaven 12, Goede
Sparbank Rotterdam, Veershaat 3, Maassluis

"Alle geldzaken onder één dak"
Ton Menken IJshaan, Schaatsbaan 43 (Weena), Rotterdam
Ton Menken IJshaan, Karel Lotzweg 7, Dordrecht

Het Vrije Volk + bijkantoren:
geopend 9.00 - 16.30 uur

Sparbank Rotterdam, alle kantoren:
geopend 9.00 - 16.30 uur

Ton Menken IJshal:
geopend 9.00 - 11.30 uur,
13.30 - 16.00 uur en 19.30 - 22.00 uur.

een gang langs de plekken, in en om Rotterdam, waar SVR trainde en waar ze zich vestigde.

CAFÉ BIESHEUVEL

Café Biesheuvel was de eerste tien jaar van het bestaan het epicentrum van SVR. Het café lag aan de Terbregseweg, aan de rand van het Kralingse bos. Het café van Gerard Biesheuvel of, zoals het officieel heette, Café Plasbos, was een echt sportcafé waar behalve de schaatsers ook wielrenners een plek hadden gevonden. Het werd de vaste uitvalsbasis voor de bostrainingen in het Kralingse Bos. Ook veel wielersporters hadden het café als hun begin- of eindpunt.

Al vanaf kort na de oprichting wordt de wens uitgesproken om tot een eigen clubhuis te komen. Dit gaat niet zonder slag of stoot. Vele pogingen tussen 1964 en 1970 om een eigen clubhuis in de buurt van Café Biesheuvel te bouwen mislukten. In de jaren daarna werd met bloed, zweet en tranen door de eigen leden een clubhuis gebouwd aan de Veeweg. In 1974, tijdens het 10-jarig bestaan,

◀ Opening clubhuis in 1974, oprichtingsvergadering. © Roel Dijkstra / Foto Peter S. Molkenboer

◀◀ Schaatsbaan Rotterdam. Collectie Schaatsbaan Rotterdam

▼ Skeelerbaan Sportpark Noordrand. Foto Sander de Jongh

werd het clubhuis onder grote belangstelling feestelijk geopend. Het Clubhuis is meer dan 40 jaar het kloppend hart van SVR geweest.

SKHEELEREN OF INLINESKATEN

Vanaf de eeuwwisseling nam het skeeleren, officieel inlineskaten, een steeds grotere vlucht. Op dit moment is het, zeker voor de jeugd, bijna net zo belangrijk als het schaatsen. Maar het skeeleren betekende ook weer een zoektocht naar locaties. Geskeelerd werd er onder andere in het Lage Bergse Bos, als het regende in de parkeergarage bij het Alexandrium, op het openbare atletiekbaantje in Rotterdam-West en bij de Willem Alexander Roeibaan of op P4 van Rotterdam Airport. In 2015 streek SVR neer bij RWC Ahoy aan de Landscheiding en werd de op de woensdagavond geskeelerd op de wielersbaan. Waar, op de maandagavond, ook al Schaats & Inline Lansingerland (SIL), voorheen Schaatsvereniging Lansingerland, skeelerde. Zodoende kwam al het snel het initiatief om samen om tafel te gaan en te kijken of er een skeelerbaan van 200 meter op het complex van RWC Ahoy zou kunnen worden gerealiseerd. Daarna werd ambitie al snel een skeelerpiste. Een skeelerpiste is een baan met oplopende bochten, zoals bij een wielersbaan en is een voorwaarde om (inter)nationale wedstrijden te mogen organiseren. Na jaren van plannen en overleg stelde de Gemeente Rotterdam een grote subsidie beschikbaar en is Skeelerpiste Rotterdam gerealiseerd. Een voorwaarde van de

gemeente was wel, dat SVR dan ook zou intrekken bij RWC Ahoy. Gezien het gewijzigde gebruik van het eigen SVR-clubhuis met steeds verder stijgende kosten was het geen ingewikkelde, wel voor veel leden een emotionele, beslissing om het oude honk op te geven en in te trekken bij wat 'Sportpark Noordrand' is gaan heten.

SPORTPARK NOORDRAND

Je zou kunnen zeggen dat met het neerstrijken op Sportpark Noordrand de cirkel weer rond is. Ooit werd vanuit Café Biesheuvel, aan de Terbregseweg, door de wielrenners van de Rotterdamsche Leeuw en van Apollo samen met de schaatsers de conditie op peil gehouden. Na de jaren van Biesheuvel fuseerden de beide wielerverenigingen tot de 'Rotterdamse Wielren Combinatie Ahoy' en verhuisde naar de Landscheiding. Wat dat betreft keerde SVR terug op in het oude, ooit gezamenlijke, nest. De samenwerking levert inmiddels veel moois en veel energie. Vanuit de Stichting Volkskracht werd € 50.000 verkregen voor de ontwikkeling van een gezamenlijke trainingsvoorziening voor de jeugd: het Jeugdparc. De skeelerpiste is inmiddels voorzien van een hemelsblauwe coating waardoor het binnen Nederland een top-accommodaties is. In mei 2024 leidde dat tot de toekenning van het Daikin-NK Inlineskaten, wat een groot succes werd.

Samen met de drie clubs, gesteund door Sportbedrijf, Rotterdam Sportsupport en Rotterdam Topsport wordt hard gewerkt aan de verdere doorontwikkeling van de locatie. De drie besturen zijn ervan overtuigd dat het complex op het gebied van maatschappelijke activiteiten, breedtesport en topsport nog veel meer kan doen en betekenen dan nu al het geval is.

Op zaterdag 16 november was de feestelijke viering van het 60-jarige bestaan en werd een speciaal uitgegeven boekje geschonken aan alle leden.

Honderdvijftig jaar geleden kreeg Rotterdam een gemeentelijke Drinkwaterleiding (DWL). In Kroniek nummer 28 uit 2021 schreef Jan van den Noort al een interessant artikel over de waterhuishouding in Rotterdam: 'Krijg de klere, cholera, tyfus en water'. In deze Kroniek beschrijft Jan een revolutionaire wijziging in de Rotterdamse drinkwatervoorziening die vijftig jaar geleden plaatsvond en zijn geboortestreek als hoofdrolspeler heeft.

DOOR JAN VAN DEN NOORT

BIESBOSCHWATER, ERG LEKKER MAAR ZO VEEL

Net als veel andere Rotterdammers ben ik namelijk ergens anders geboren. Ik kom uit Made, een dorp in West-Brabant, in de gemeente Drimmelen. Op het grondgebied van die gemeente ligt het Nationaal Park Brabantse Biesbosch. In 2000 kwam dat in het nieuws toen een gemeenteraadscommissie van Drimmelen liet weten geen bezwaar te hebben als de NAM in het Nationaal Park naar aardgas zocht; verontwaardiging alom! Rotterdam had de Biesbosch al veel eerder ontdekt. In 1963 was de Maasstad geconfronteerd met zout water uit de kraan en alles werd op haren en snaren gezet om dergelijke catastrofes voortaan uit te sluiten. Het oog viel op de Biesbosch en met de bekende Rotterdamse voortvarendheid werd die

omgespit om plaats te maken voor drie kolossale waterspaarbekkens. In 1973 stroomde het eerste Biesboschwater uit de Rotterdamse kranen. Eind 1972 was ik naar Rotterdam verhuisd en ik hoefde dus maar enkele maanden te wachten tot het water uit mijn geboortestreek mij achterna reisde. Natuurlijk vond ik het prettig dat uit de kranen van mijn nieuwe woonplaats goed water stroomde, maar het opofferen van grote delen natuur in mijn geboortestreek was en is een hoge prijs. Ik sta stil bij de achtergronden.

INDUSTRIE WIL MEER WATER

Begin jaren zestig zette de DWL ongeveer de helft van haar water af aan de industrie. Grootverbruikers in het Europoort-Botlekgebied namen een belangrijk deel voor hun rekening. Zij hadden nogal wat schade ondervonden van de zoutinvasie in 1963 en het lag voor de hand dat ze grote aandring op de gemeente uitoefenden om tot adequate oplossingen te komen. Een breed samengestelde commissie boog zich over dit vraagstuk. Maar daar konden de grootverbruikers niet op wachten. Zij voerden de druk op. In een rapport, getiteld 'De moeilijkheden met het Rotterdamse drinkwater' wees de Stichting Europoort/Botlek Belangen op de noodzaak een flinke voorraad water achter de hand te houden. Om een ongestoorde levering te garanderen was een voorraad nodig van minstens drie maanden. Op de Beerenplaat werd weliswaar een waterspaarbekken aangelegd, maar dat kwam pas in 1966 gereed en kon waarschijnlijk geen buffer van drie maanden aanhouden. Euro-

Jantje van Leiden

*Waarom zijn de bietjes altijd zo rood?
Waarom is een kikker zo kaal en zo bloot?
Waarom hebben jongetjes broeken, geen rokken,
en dragen de mannen geen kousen, maar sokken?
Ach mama, uw Jantje vraagt duizenden dingen,
Maar op één vraag kan hij het antwoord wel zingen:
Waarom is het water zo helder en fris?
Omdat Jantje geen Rotterdammertje is!*

Uit: *Koppelstuk* (november 1959)

◀ De bouw van het productiebedrijf op de Beerenplaat trok veel belangstelling. Voor de avontuurlijksten onder de bezoekers was er een spannende route door het ongepte landschap. Foto: collectie Waterbedrijf Europoort

Gemeenteraadslid Groenendijk: 'Ik las deze week in één van de bladen – die suggestie zal wel niet door het gemeentebestuur zijn gedaan – een opwekking om oude nylonkousen te gebruiken voor het opvangen van de wormpjes. Ik zou willen vragen of het misschien mogelijk is een flinke grote kous te gebruiken om ze van te voren op te vangen. Dat lijkt me veel beter dan dat iedereen dat thuis moet doen. ... Ik meen dat het zoetjesaan uit moet zijn met verrassingen op het gebied van de volksgezondheid.'

Uit: Handelingen van de Gemeenteraad van Rotterdam 28 mei 1964

poort/Botlek Belangen was daarom zelf op zoek gegaan naar alternatieven en opperde de mogelijkheid om Maaswater aan te voeren vanuit Dussen aan de Bergsche Maas. Als de DWL daar vaart achter zette, kon nog voor de winter van 1964 ongeveer eenderde van de productie uit Dussen worden aangevoerd.

OP ZOEK NAAR REUZENSPAARBEEKENS

De commissie was niet onder de indruk van de huisvluit van Europoort/Botlek Belangen. Zij had zelfs ernstige bedenkingen. Zij achtte de kans erg klein dat Rotterdam nog voor 1966 getroffen zou worden door een nieuwe zoutinvasie, maar zij besepte wel dat maatregelen geboden waren. De commissie ging uit van een sterk gegroeid verbruik

van 220 miljoen kubieke meter in 2000. De Rijn voerde ruim voldoende water aan om in de Rotterdamse behoeften te voorzien. De helft van het jaar was de zoutconcentratie in het water echter zo hoog dat het niet zinvol was om Rijnwater in te nemen. Het was dus zaak om 'in goede tijden' 110 miljoen kubieke meter water op te slaan. Daarmee vergeleken was het spaarbekken op de Beerenplaat een lilliputter (8 miljoen kubieke meter). De lat lag een stuk hoger.

Voor die reuzenspaarbekken had je een lap grond van duizend hectare nodig, ter oriëntatie: tien keer de Kralingse Plas. De commissie ging op zoek naar ruimte en dacht daarbij in eerste instantie aan een locatie in de buurt van de Beerenplaat. Het argument dat stedenbouwkundige en verkeerstechnische ontwikkelingen daar geen ruimte toe boden klinkt niet erg overtuigend; hoe het ook zij, die optie werd verlaten. De Sliedrechtse Biesbosch viel af omdat Dordrecht die zelf hard nodig had. De omgeving van Giessenburg en Langerak in de Alblasserwaard en de polder Oud-Strijen in de Hoekse Waard waren ook even in beeld, maar ook daarvan zag men af, omdat dan goede in cultuur gebrachte gronden moesten worden opgeofferd. Kort en goed: de commissie trok de conclusie dat in de hele provincie Zuid-Holland geen plek was te vinden voor haar spaarbekkenplan. Dan maar in het IJsselmeer? Omstreeks 1970 was daar, dankzij de kanalisaties van de Rijn, heel veel water te winnen. Een gigantisch spaarbekken langs de noordelijke rand van de Markerwaard zou zo'n

economische vooruitzichten van de boeren in de Biesbosch werden niet erg hoog ingeschat. De natuurwetenschappelijke waarde van de Biesbosch werd weliswaar onderkend, maar het bracht de commissie niet op andere gedachten.

De Brabantse Biesbosch ligt zelfs zo gunstig dat de staatssecretaris voor Sociale Zaken en Volksgezondheid als voorwaarde stelde dat het plan maximaal werd opgezet, zodat ook verzorgingsgebieden in Brabant en Zeeland van de waterwinning kunnen profiteren. Door een extra spaarbekken aan te leggen (Petrusplaat), de oppervlakte van twee bekkens te vergroten en ze veel dieper te maken, kon Rotterdam de staatssecretaris tevreden stellen. De bekkens 'Honderd en Dertig' en 'Petrusplaat' waren in 1973 klaar en leverden het eerste drinkwater op 1 juni. Spaarbekken 'De Gijster' werd zes jaar later in gebruik genomen. De aanleg van een vierde bekken werd vele jaren overwogen, maar in 1998 toch maar afgeblazen. De capaciteit van de bestaande bekkens zou nog vele jaren toereikend zijn.

Het productiebedrijf Honingerdijk verzorgde de winning en zuivering van drinkwater ruim honderd jaar. Het productiebedrijf op de Beerenplaat vervulde beide functies vanaf 1966. In 1973 werd

^ Zinker door de Nieuwe Maas Om het waterrijke Zuid-Holland van waterleiding te voorzien moesten regelmatig sloten, kanalen en rivieren worden gepasseerd. Deze foto werd in 1959 geschoten bij het leggen van een zinker door de Nieuwe Maas.

Foto: Gemeentewerken Rotterdam, collectie Waterbedrijf Europoort

500 miljoen kubieke meter IJsselmeerwater kunnen bergen. Dat was flink wat slokken te veel voor Rotterdam. De commissie sprak ook nog over de mogelijkheid om de bodem van de Veluwe als waterberging te benutten en daar Lekwater in te infiltreren, maar de consequenties voor de begroeiing en de recreatie waren niet te overzien, de kosten waren bovendien zeer hoog en het project zou veel te veel tijd kosten. Ook dat plan werd afgeblazen.

BEKKENS IN DE BRABANTSE BIESBOSCH

De Maas voerde minder water af dan de Rijn, maar nog ruim voldoende voor de Rotterdamse plannen. In de Maas zat bovendien minder zout dan in de Rijn, maar vijf maanden per jaar voerde de Maas zo weinig water af dat de zoutconcentratie ook daar te hoog was en vrijwel niets kon worden ingenomen. Door in de Biesbosch waterspaarbekken aan te leggen, met een capaciteit van 90 miljoen kubieke meter, was die periode echter te overbruggen. De commissie bleef bij haar standpunt en adviseerde 'met klem' om de Rotterdamse watervoorziening op Maas én Rijn te baseren.

Voor Rotterdam was de Biesbosch een zeer gunstige locatie, die lag tussen Rijn en Maas en lekker dicht bij Rotterdam (35 km). De aanleg van spaarbekken zou 'slechts' 200 miljoen kosten. De

Hei da lieve dreupel water

*Hei da, lieve dreupel water,
zijt gij helder toch en schoon,
in uw hemelsch lichtgeschater
en uw diamanten kroon!
Rood en blauw en groen en geluw,
peersch en purperwendigheid
siert in onderling gespeel, uw,
pinkelende uitwendigheid!*

*Hei da, heldere lichtkrystalle,
diamanten waterding,
moogt ge op de aarde nedervallen
uit is 't met uw flonkering!
Neen en daalt niet, och en daalt niet,
aardsche grond is al te vuil,
houdt u ver van hier, en valt niet:
houdt u in den hemel schuil.*

Guido Gezelle (1859)

de winning voor beide vestigingen overgenomen door Waterwinningbedrijf Brabantse Biesbosch. De zuiveringstaak van de Honingerdijk werd ondergebracht in een nieuw productiebedrijf in Kralingen. Op 22 april 1977 draaide wethouder H. van der Pols de kraan van het oude bedrijf dicht. Op 23 juni 1978 opende koningin Beatrix het nieuwe bedrijf.

LEREN LEVEN MET VEEL TE VEEL WATER

De oplossingen die in de jaren zestig en zeventig werden aangedragen getuigen van inventiviteit. Door visie en slimmigheid realiseerde Rotterdam een goede waterkwaliteit. Met Beerenplaat, Biesbosch en de nieuwe waterzuivering van Kralingen leek het op alles voorbereid; behalve op het instorten van de markt voor water.

Rotterdam was weliswaar klaar voor de verwerking van grote hoeveelheden Biesboschwater, maar de energiecrises van 1973 en 1979 zetten een streep door de rekening. De petrochemische industrie in Botlek en Europoort verbruikte veel minder water dan voorheen. De levering van water aan Noord-Brabant (vanaf 1979), Dordrecht (vanaf 1982) en Zeeland (vanaf 1988) bood enige compensatie, maar niet voldoende.

Rotterdam had alle zeilen bijgezet om de water-

honger van de grootverbruikers in Botlek en Europoort te stillen, maar die deden plotseling een stap terug. Al die jaren had Rotterdam de ontwikkeling van het verbruik maar net kunnen bijbenen. Die tijd leek definitief voorbij. De Maasstad zat van de ene op de andere dag met een enorme overcapaciteit en moest leren leven met veel te veel water.

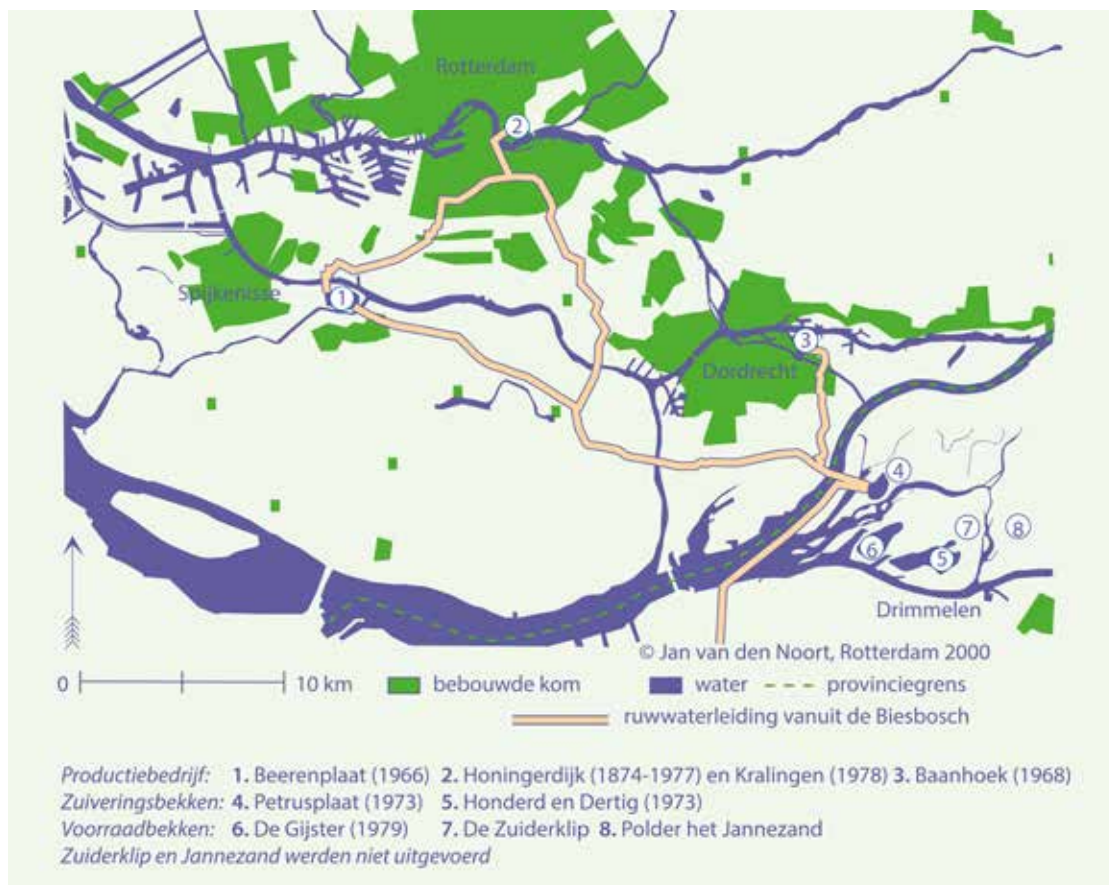
Die les was echter snel geleerd. Rotterdam werd niet alleen waterleverancier voor West-Brabant en Zeeland maar zag ook kans om in te breken in de drinkwatervoorziening van Den Haag en Dordrecht. Dat ging allemaal niet vanzelf, maar daarover later misschien meer.

Verantwoording

Het artikel is een bewerking van enkele pagina's uit het door mij en Maili Blauw geschreven boek *Water naar de zee, Geschiedenis van Waterbedrijf Europoort (1874-1999)* (Rotterdam 2000), 83-111.

Zie ook mijn artikelen:

- 'Alles stroomt – stadswater op de voet gevolgd', in: Jan van den Noort (red.), *Onvoltooid verleden tijd, geschiedenis en milieu* (Rotterdam 1992) (tevens verschenen in *Economisch- en Sociaal-Historisch Jaarboek (ESHJ)* 56(1993), 45-59.
- '2000, Levenslang op water en brood', Cora Boele e.a. (red.), *Een eeuw Rotterdam, 101 fragmenten uit de 20ste eeuw* (Zaltbommel 2001), 271-273.
- 'Krijg de klere, Cholera, tyfus en water', *Kroniek* (uitgave van Historisch Genootschap Roterodamum; maart 2021) nr. 28, 4-11.

◀ Productiebedrijven, zuiverings- en voorraadbekken in de Brabantse Biesbosch.

ERVAAR DE SFEER VAN DE JAREN 30-50 IN DE MUSEUMWONING TUINDORP VREEWIJK **VAN KARAKTERISTIEKE WONING TOT MUSEUMWONING**

DOOR MARIAN GROENEWEG
FOTO'S: COLLECTIE MUSEUMWONING VREEWIJK

'Op Zuid wonen allemaal boeren. Ze lopen daar nog op klompen'. Het is een vooroordeel dat zelfs nog tot de jaren 60 van de vorige eeuw in Rotterdam werd verkondigd. Daarom kreeg de Linker Maasoever van onze stad de bijnaam: 'Boerenzij'.

^ Woonkamer
van Lede 40.

> Museum-
woning Lede 40.

In de tweede helft van de negentiende eeuw was de stad volgebouwd en waagde men de 'Sprong naar Zuid'. Er kwam een brug naar Zuid en een spoorlijn. Havens werden gegraven, zoals de Rijn- en Maashaven. Dit zorgde voor meer werkgelegenheid en trok veel mensen van de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden en uit Noord-Brabant naar Rotterdam. Er werden voor hen op Zuid huizen gebouwd en nieuwe wijken aangelegd. Velen waren niet gewend aan de stadse gewoonten en werden voor 'boeren' uitgemaakt. Deze vooroorlogse wijken waren dichtbebouwd met goedkope woningen.

^ Keuken van museumwoning Lede 40.

v De Dreef.

Een uitzondering vormde Tuindorp Vreewijk. Daar in de fraaie eengezinswoningen met tuin aan de Dreef, Lede en Langegeer, woonden mensen van een wat betere stand, zoals advocaten, doctoren en ambtenaren. Voor de arbeiders werd onder andere de Dalenwijk gebouwd. Wel met eengezinswoningen; huizen met een tuintje, maar kleiner.

ONTSTAAN TUINDORP VREEWIJK

Tuindorp Vreewijk werd aangelegd in de polder Karnemelksland, waar de grond goedkoop was en fundering niet nodig bleek.

Al in 1913 werd de 'Naamlooze Vennootschap Eerste Rotterdamsch Tuindorp' opgericht, onder anderen met mr. K.P. van der Mandele en L.J.C.J. van Ravesteyn. Het doel was 'het stichten en exploiteren van een of meer tuindorpen, bijzonderlijk ten behoeve van de minder gegoede bevolgingsklasse'. En drie jaar later, 8 juni 1916, richtten zij de Stichting 'NV Maatschappij voor Volkshuisvesting Vreewijk' op, waarbij men koos voor de naam 'Vreewijk', als hoop op vrede, zo ten tijde van de Grote Wereldoorlog.

Architect H.P. Berlage werd als eerste gevraagd om een stratenplan te ontwikkelen. Dit ontwerp baseerde hij op het oorspronkelijke sloten- en greppelpatroon van de voormalige polder. De

Langegeer, een fraaie singel, was ooit een brede sloot, aangelegd in de 15e eeuw. De Lede was een bestaande wetering en werd verbreed. Berlage ontwierp een deel van het stratenplan met mooie stadsstraten met allerlei fraaie accenten. Dit is goed te merken aan de straatjes achter de Brinkpoort, zoals de Donk, de Voordonk en de Achterdonk. Na hem werkte architect Granpré Molière het stedenbouwkundig plan voor Tuindorp Vreewijk verder uit. De aanleg en bouw begonnen in 1918.

In tegenstelling tot de ongezonde, benauwde al-koofwoningen in de binnenstad, waren de huizen in Vreewijk anders van opzet. Men ging uit van het idee dat een van de sieraden van de huisvrouw de zorg voor haar domein was: zij was een goed afgewerkte woning waard. De indeling was als volgt: allereerst gaf de gang behoorlijke ruimte voor een kinderwagen of rijwiel. Daarnaast lag de kleine voorkamer, die als salon werd ingericht. Hier kon een ledikant in geplaatst worden, zodat deze kamer als slaap- of ziekenkamer dienst kon doen. De grote woonkamer achter gaf toegang tot de keuken. De keuken behoorde smal te zijn, zodat deze alleen als het 'domein van de huisvrouw' gebruikt kon worden.

In sommige woningen was de trap naar de bovenverdieping via de woonkamer toegankelijk, in andere via het halletje. Op de eerste verdieping waren de slaapkamers. Het aantal en de oppervlak-

te waren afhankelijk van de grootte van de woning. Douches waren er nog niet. Gewassen werd in een grote teil of in een badhuis.

MUSEUMWONING 'LUCY HAVELAAR-HUIS'

Het idee van Tuindorpen was dat de mens de ongezonde, benauwde en donkere stad diende te verlaten en moest terugkeren naar zijn natuurlijke omgeving. Voorop stond hygiëne voor goede gezondheid. Een tuinstad moest zelfvoorzienend zijn met goede woningen, veel groen, winkels, scholen en mogelijkheden voor sociale en culturele activiteiten. Zo kwam midden in de wijk het Zuider Volkshuis, waar directrice Lucy Havelaar de scepter zwaaide. Zij mocht samen met andere medewerkers van het Volkshuis de ruime woning aan de Lede nummer 37 bewonen.

Aan het begin van deze eeuw werd dit huis grondig gerestaureerd en toen in 2001 Rotterdam Culturele Hoofdstad was, werd het tijdelijk ingericht als museumwoning gedurende de manifestatie 'Thuis in Rotterdam'. Tijdens hun tournee door Nederland zijn Prins Willem-Alexander en zijn verloofde Máxima er nog op bezoek geweest.

De museumwoning ademde de sfeer van Lucy Havelaar met onder andere een breiwerkje, dat op de tafel lag, klaar om ter hand genomen te worden. Een half jaar lang kon iedereen een kijkje nemen en zien hoe Rotterdamers vroeger in de tijd van Lucy Havelaar leefden.

▼ [Het Zuider Volkshuis aan de Brink.](#)

Vreewijk is een van de winnaars van de Gulden Feniks 2024. De NRP Gulden Feniks is dé nationale prijs voor renovatie en transformatie van de gebouwde omgeving.

In Vreewijk organiseerden bewoners een succesvolle lobby om corporatie en gemeente zover te krijgen om voor Vreewijk in Rotterdam een verbeterplan op te stellen in plaats van een eerder gemaakt sloopplan tot uitvoer te brengen. De jury is zeer te spreken over dit voorbeeld van burgerinitiatief. Tegelijkertijd prijst ze de lenigheid van corporatie Havensteder bij het maken van een draai. Hadden ze boekhoudkundig voet bij stuk gehouden, dan was de wijk gesloopt. Maar Havensteder luisterde naar burgers en omarmde het erfgoed. Deze moeilijke draai is mede gelukt omdat ze voor de renovatie de juiste projectleider op het project zette: iemand die in staat is verbindend te werk te gaan tussen alle belanghebbenden. Uiteindelijk is iedereen trots op het resultaat: bewoners, gemeente, ontwerpers en corporatie. De jury deelt deze trots. Meanderend door de wijk, via stoepen, achterpaden, pleinen en perken is op alle niveaus de kwaliteitsslag te zien.

MUSEUMWONING LEDE 40

Als in 2008 een woning aan de overkant van de Lede leeg komt te staan vanwege het overlijden van de bewoner, de heer Arends, blijkt dat er in al de jaren vanaf 1928 niks aan de woning is veranderd. De woning was een van de eerste woningen die in Vreewijk werd gebouwd en vrijwel alles bleek nog in de originele staat van hoe het ooit was opgeleverd. Geen warm water, geen douche en geen centrale verwarming.

Woningcorporatie Havensteder heeft in 2010 er een museumwoning van gemaakt; eerst gevuld met alleen enkele voorwerpen van de heer Arends, zoals zijn speelgoed en gereedschap. Later werd de woning ingericht met meubelen en gebruiksvoorwerpen van (oud-)bewoners van de wijk.

Tegenwoordig wordt de museumwoning beheerd door vrijwilligers. Zij zorgen voor de ontvangst van bezoekers en geven uitleg over de woning en de leefomstandigheden uit de tijd van de heer Arends. De museumwoning geeft een bijzonder beeld van het Tuindorp Vreewijk aan het begin van de twintigste eeuw. De keuken is authentiek en ook de kleuren en het behang zijn in oude stijl teruggebracht. In de achterkamer staat een grote tafel met een dik tafelkleed. Zo krijgen bezoekers het gevoel in het verleden van het tuindorp te stappen. Vreewijkers en oud-bewoners kunnen hier terecht met hun verhalen over vroeger. Om een nog betere indruk van het verleden van de wijk te krijgen, is er een zogeheten belevingstafel waar op speelse wijze foto's en filmbeelden te bekijken zijn. De woning is elke woensdag van 11.00 tot 16.00 uur te bezichtigen, evenals de eerste zaterdag van de maand. Voor nadere informatie: www.museumvreewijk.nl

MONUMENTENSTATUS

Sinds 2012 is Vreewijk aangewezen als beschermd stadsgezicht. Het gaat globaal om het deel tussen de Beukendaal en de Dordtsestraatweg. De woningen worden aangeduid als karakteristiek voor de ontwikkeling van vooroorlogse volkshuisvesting. In 2014 werden 900 woningen aangewezen als beeldbepalend en werden 35 woonblokken, ruim 200 woningen, tevens aangewezen als rijksmonument.

◀ [Het Lucy Havelaarhuis op Lede 37.](#)   ▼ [Slaapkamer van Lede 40.](#)

DE KNOPEN OP UNIFORMEN SCHEEPVAARTMAATSCHAPPIJEN

Vanaf de oprichting in 1873 van de Nederlandsch Amerikaanse Stoomvaart Maatschappij (NASM), de latere Holland Amerika Lijn en de Rotterdamsche Lloyd in 1883 zijn er veel uniformen gemaakt door veelal Rotterdamse kleermakers. Die uniformen werden voorzien van rang onderscheidingstekens (strepen met soms een gallon) op de mouwen.

Wat minder bekend is, is dat er door de kleermakers bij knopenfabrikanten knopen werden besteld met het maatschappijlogo en dat er op de achterkant van die knopen de naam van de kleer- of uniformmakers werd gezet.

De oudste bekende knopen met de namen van de kleermakers van Weezenbeek bij de Rotterdamsche Lloyd en Pauwels bij de NASM.

De oudste knoop van de NASM (de latere Holland Amerika Lijn) besteld door een kleermaker met vestigingen in Rotterdam en Amsterdam.

De oudste knoop van de Rotterdamsche Lloyd.

De tweede uitvoering van de Rotterdamsche Lloyd met de naam Kulberg terwijl bij de NASM de kleermakers Delhaas in beeld kwam. Er is ook een Gotische A zien. Dit is het logo van de duitse fabrikant Assmann in Ludenscheid. Deze knoop was van ca. 1900 tot 1948 in gebruik.

Deze bekende zogenaamde NASM vlag-knoop die door uniformmaker Delhaas in Frankrijk is besteld. Ook deze knoop is ongeveer in 1900 in gebruik genomen en werd in 1973 vervangen. Hier zijn er vele tienduizenden van gemaakt, ook besteld door de bekende kleermaker Jos Cohen die ze weer in Duitsland, Frankrijk of Engeland bestelde.

VAN ROTTERDAMSE DOOR DE JAREN HEEN

De vlag heeft hier in de kleuren van de heraldiek de kleuren rood-wit-blauw, terwijl het groen-wit-groen was.

Er is wel een knoop bekend met de goede groen-wit groen vlag uitvoering (de schuine banen van de vlag) die heel lastig te vinden is en door een Amsterdamse kleermaker is besteld rond 1900. Deze knopen werden door het personeel op het uniform gedragen van het toenmalige Holland Amerika Lijn-hotel waar veel landverhuizers, die op reis waren naar Amerika, kwamen.

Een andere minder bekende rederij was de Middel-landse Zeevaart Company (MZC) met een paar schepen. Ook hier leverde Jos Cohen de knopen voor de uniformen. Van deze knopen zijn er slechts enkele bekend.

De uitvoering van de Holland Amerika Lijn die in 1973 werd ingevoerd en door Jos Cohen besteld bij de Zweedse fabrikant Sporrongs in Stockholm.

Andere bekende Rotterdamse maatschappijen waarvan de uniformen door Jos Cohen werden geleverd waren de Nedlloyd en van Ommeren.

Bij de vlag van van Ommeren zijn de banen van de vlag ook groen in de kleur van de heraldiek.

Van Ommeren knoop door Jos Cohen besteld in Engeland.

De uitvoering van de Koninklijke Nedlloyd, ook besteld door Jos Cohen in Engeland bij een knopen-fabrikant.

Een andere Rotterdamse maatschappij uit het verleden was Van Nievelt Goudriaan & Co, inmiddels ook geschiedenis geworden. Hier heeft de vlag (wederom in de kleur van de heraldiek) een rode kleur – banen van de vlag verticaal in plaats van horizontaal – in plaats van een blauwe kleur. Ook deze knoop is in Engeland besteld.

Behalve bij scheepvaartmaatschappijen werden ook knopen gedragen op de blazers van watersport vereniging zoals de KNYC, de voorloper van het Maritiem Museum en de Maas, nog steeds actief.

Bij deze twee knopen staat een gekroond onklaar anker met randschrift van de betreffende vereniging.

Normaal gesproken zijn de knopen op een uniform in twee diameters, op de voorkant 23 mm en op de mouw 16 mm, evenals de zogenaamde petknoop op de stormband van de uniform pet.

Als afsluiting een vrij onbekende naam die voorkomt op de achterkant van een knoop van de Koninklijke Marine, deze knoop heeft een lange reis gemaakt en is geruimd met een verzamelaar in Nieuw Zeeland. Dat is ook het leuke aan knopen, ze zijn de hele wereld over geweest gedurende ruim anderhalve eeuw en er heeft nog niet eerder iemand belangstelling voor gehad om dat te gaan verzamelen op een viertal mede verzamelaars na.

Reclame van de firma Levi uit 1905 waarmee de knoop gelijk is te dateren.

ZIJN KNOPEN ZELDZAAM?

Net als bij andere verzamelaarsitems zijn er gangbare tot zeer gangbare knopen en zeldzame tot zeer zeldzame uitvoeringen. Op een rommelmarkt kom je soms in een doosje knopen iets tegen wat een aanvulling voor de collectie is en kan voor een redelijke prijs worden aangekocht. De zeldzame tot zeer zeldzame knopen is een ander verhaal, knopen uit de periode 1850-1900 van kleine maatschappijen zijn heel lastig te vinden en daar hangt soms een behoorlijk prijskaartje aan.

De letter H staat voor de Hollandsche Algemeene Atlantische Stoomvaart maatschappij, opgericht in 1917.

De uitvoeringen van knopen van de Rotterdamse maatschappijen Anthony Veder en de Oranje Lijn die met passagiersschepen een lijndienst vanuit Rotterdam naar de Oostkust van Canada en de Canadese meren onderhielden. Jos Cohen bestelde deze knopen in Engeland en Duitsland.

STICHTING HISTORISCHE PUBLICATIES ROTTERODAMUM 50 JAAR: 1974 – 2024

DOOR CORA BOELE -
SECRETARIS SHPR

Vanuit het oogpunt ‘meer kennis over Rotterdams verleden’ kwam het bestuur van Roterodamum al vanaf de start met eigen publicaties. Maar het besluit de boekenactiviteiten rond de Kleine – en Grote Reeks onder te brengen in een stichting viel pas in 1974. Deze ‘dochter’ van Roterodamum breidde onder de naam Stichting Historische Publicaties Roterodamum (SHPR) de publicatiereeks uit tot 200 boeken. En sinds 2014 verzorgt SHPR ook het Essay Roterodamum.

^ Het huidige en het voormalige logo.

> Het eerste deel van de reeks.

DE EERSTE PUBLICATIES

Het oude Rotterdam, fysiek weggevaagd door het bombardement, mocht niet worden vergeten. Vanuit deze overtuiging kwam een aantal historici enige maanden na de bevrijding met een plan voor een algemene historische vereniging.¹ Dat in de door de oorlog zo zwaar getroffen stad een dergelijke vereniging ontbrak, werd als een groot gemis gezien. Na een jaar van voorbereiding kon op 14 mei 1947 de oprichtingsvergadering van het Historisch Genootschap Roterodamum (HGR) worden gehouden.

De doelstelling ‘het bevorderen en verbreiden van kennis omtrent de geschiedenis van de stad’ werd al spoedig in de praktijk gebracht. Aansluitend op de herdenking van de vierhonderdste geboortedag van Johan van Oldenbarnevelt in september 1947, bood HGR de leden een boekje aan over deze Rotterdamse pensionaris. Het kwam tot stand in samenwerking met uitgever Ad. Donker. Door papier-schaarste was de eerste uitgave

een dun boekje, met als inhoud een aangepaste herdruk van een artikel uit 1923 van oud-gemeentearchivaris dr. E. Wiersum.² Het zo kenmerkende formaat (10,5 x 17 cm) bleef tot aan deel 29 gehandhaafd. Vanaf 1960 bracht HGR ook de Grote Reeks uit, met publicaties met andere afmetingen. Hiertoe was een overeenkomst aangegaan met de NV Uitgeverij Nijgh & Van Ditmar, die in 1962 eveneens de Kleine Reeks ging uitgeven.

ZELFSTANDIG VERDER

De financiering van de eerste boekjes kwam al snel onder druk te staan. Het bestuur besloot daarom in 1951 een fonds in te stellen, het Fonds Historische Uitgaven.³ Met steun van de leden, lokale fondsen zoals Volkskracht en Erasmusstichting en donaties van bedrijven bleven nieuwe publicaties mogelijk. Het boekenfonds kreeg vanaf 1961 bovendien een aantal jaren subsidie van de gemeente.⁴ De toenemende welvaart vanaf de jaren '60 zorgde voor een forse stijging van lonen en prijzen. Het uitgeven van boeken werd een steeds kostbaarder zaak, terwijl de belangstelling van de leden afnam. Vanuit commercieel perspectief was het voor Nijgh & Van Ditmar niet meer interessant om met HGR voort te gaan. In 1973 werd met de uitgever gezocht naar kostenbesparingen.⁵ Het uitgeven in eigen beheer van beide reeksen en het zelf verzorgen van de levering, in plaats van via de boekhandel, bleek de oplossing. De boeken konden zo tegen lagere prijzen worden aangeboden. Aangezien dit enig financieel risico met zich meebracht, werd besloten tot oprichting van de Stichting Historische Publicaties Roterodamum (SHPR). Als ‘bruidsschat’ kreeg de nieuwe dochterstichting het Fonds Historische Uitgaven mee.⁶ De door notaris mr. G. Chr. Kok op 4 maart 1974 bekrachtigde oprichtingsakte bevatte de na-

men van de HGR-bestuursleden drs. E. Roelofsz, dr. A.J. Teychiné Stakenburg, voorzitter mr. J. Dutilh, alsmede oud-voorzitter dr. W.F. Lichtenauer. Kok ging net als de vier oprichters deel uitmaken van het eerste bestuur van SHPR, onder voorzitterschap van Roelofsz. Mr. B.M.Th. ten Kate, penningmeester bij HGR sinds 1966, nam ook deze taak bij SHPR op zich. Het pas benoemde HGR-bestuurslid dr. J. van Herwaarden trad als secretaris toe tot het zevenkoppige publicatiebestuur.⁷

SHPR IN ACTIE

In de eerste twee decennia werd ijverig gezocht naar thema's voor nieuwe uitgaven. Vooral gericht op publicaties die, voor een op het behalen van winst gerichte uitgeverij, commercieel niet zo interessant zouden zijn. De bestuursleden bemoeiden zich intensief met de auteur en het manuscript. Pas nadat na de nodige correcties akkoord werd gegeven, kwam het boek in de reeks. De financiering van de productiekosten werd veelal met hulp van Rotterdamse fondsen geregeld. De aard van de werkzaamheden, de omvang van het bestuur en de financiering veranderden in de loop der jaren sterk. Bij SHPR kwamen steeds vaker verzoeken om opgenomen te worden in de reeks, onder meer van bedrijven en instellingen die ter ere van

➤ **Aanbieding-enlijst van uitgeaven 1996.**

▼ **Het eerste exemplaar van Sporen in Rotterdam (Grote Reeks 51) was voor minister-president Ruud Lubbers als dank voor zijn voorwoord in dit boek. Links van hem Aak Dutilh, bestuurslid SHPR en rechts de auteur Jan-Willem van Borselen, september 1993.**

Foto: Schaart Fotografie

Grote reeks:	
G.11	Alte de Haas: 1 Was anders. De heer Speenhof, dichter- / 15,00
G.18	Dr P.A.C. Douma: Amerselkerk. De beroemde dienaar / 20,00
G.20	Mr A.F. Schepel: Reizejournal van Lodewijk Kerckh. / 20,00
G.22	De Boecoper. Een handal erliden en illustraties / 35,00
G.27	Dr E. Roelofsz: M.E. Dierckx o.s. Dirk Langendijk (1748-1805) / 45,00
G.32	Ch. A. de Puter de Zeeuw: De eerste roede wet- / 20,00
G.34	G. Scheerder O.S.S.: De Gastenlijst van de / 17,50
G.35	Jan Ruyffelmaer: Dagboek van een reis door / 20,00
G.38	J.F. Rindenburg: Feestboek van de stad Rotterdam. / 40,00
G.44	Dr R.A.D. Herling: Mr W.F. Lichtenauer 1905-1987 / 25,00
G.51	J.W. van Borselen: Sporen in Rotterdam / 58,50
Algemene reeks:	
100	A.A. Aakhout: Frank van Borselen de 1400-1470 / 40,00
Kleine reeks:	
K.30	E. Muskijk: De Gemeentebibliothek te Rotterdam / 15,00
K.37	A.J.W. Corroy: Samen Effectief / 15,00
K.39	W. van der Ham: Een boerderij nabij de stad. / 18,00

K.40	W. van der Ham: Kort op weg, lang in de kring. / 18,00
K.41	A.A. van der Hoven: Vijftiendig jaar Prinses / 15,00
K.43	W. van der Ham: Een Oerp over de Maas. / 25,00
K.48	Jan Oudevaan: De Oosterbekker, de muur / 25,00

in overleg aan onderstaand bedrag verzenden. Bankrekening nr 80 of Postbus 301 2520 AJ. Krompen aan den IJssel

Ontvangstakende:

bedrag	ex. boeknr.	A	J	=	f	
bedrag	ex. boeknr.	A	J	=	f	
bedrag	ex. boeknr.	A	J	=	f	
bedrag	ex. boeknr.	A	J	=	f	
					verzonden	f 7,00

Intaallidrag f

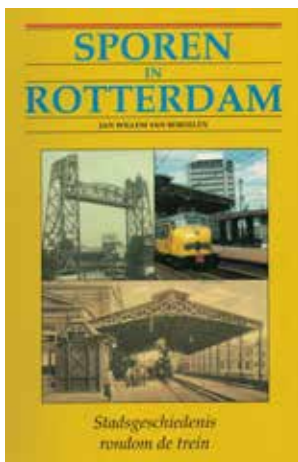
welk bedrag zal worden overgemaakt op giro 233.371 i.n.v. Stichting Historische Publicaties Rotterdam. Na ontvangst van dit bedrag zal de Stichting voor verzending zorgdragen.

een jubileum een boek hadden laten maken. Bemoeienis met de inhoud van zo'n jubileumuitgave was niet meer aan de orde. Net zo min als bij de elf dissertaties van promovendi die in de reeks werden geplaatst. De oorspronkelijke functie van SHPR als uitgever verdween na de eeuwwisseling uit beeld. Van een uitvoerige begeleiding aan het begin van het traject verschoof de beoordeling naar de eindfase. Op grond van de toegezonden drukproef werd de publicatie al dan niet opgenomen in de reeks. Het bestuur nam in 2016 dan ook het besluit dat nummer 200 de laatste zou zijn.⁸ Om de doelstelling 'het bevorderen en verbreiden van kennis over de geschiedenis van Rotterdam' toch getrouw te blijven, was al een andere weg ingeslagen. SHPR had in 2014 het

initiatief genomen een nieuwe serie op te zetten onder de noemer *Essay Roterodamum*, waarbij de stichting zelf schrijvers uitnodigt om een essay te schrijven: een persoonlijk verhaal met Rotterdam als historisch decor. De leden van HGR ontvangen ieder essay standaard als bijlage bij de Kroniek.

RELATIE MET ROTTERODAMUM

In het SHPR-bestuur van het eerste uur droegen zes van de zeven leden een dubbele pet; zij waren ook bestuurslid van Roterodamum. Dat veranderde vanaf 1978, bij wisseling van de penningmeester.⁹ Nieuwe bestuursleden kwamen in het vervolg van buiten. Om als dochterstichting toch voeling te houden, schoof alleen de voorzitter aan bij de bestuursvergaderingen van Roterodamum. En tot zijn overlijden in 2001 ook Aak Dutilh, een van de initiatiefnemers van SHPR en vanaf de oprichting in 1947 actief in het bestuur van HGR.¹⁰ Voorzitter Noes Roelofsz werd in 1986 opgevolgd door prof. Koos de Valk. Hij trad in 2008 terug. Zijn plaats werd ingenomen door Els van den Bent, die op haar beurt acht jaar later de voorzittershamer overdroeg aan Frans Meijer. Sinds 2023 is Matthijs Dicke, bestuurslid vanaf 2010, de voorzitter van SHPR. De

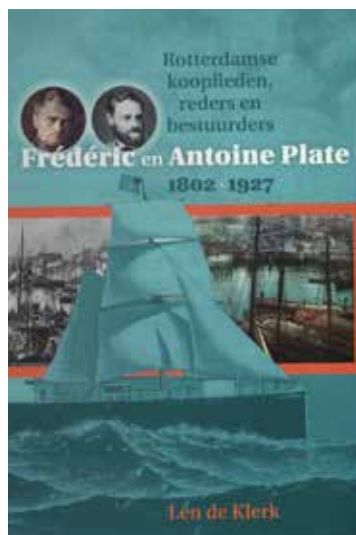
dubbelfunctie in bestuur HGR en SHPR is na vijftig jaar feitelijk vervallen.

OVER KLEINE, GROTE EN NIEUWE REEKSEN

Bij aanvang van SHPR in 1974 waren al 41 publicaties verschenen: 28 deeltjes in de Kleine Reeks en 13 in de Grote Reeks. Niet alleen in het formaat, maar ook in de inhoud zat een verschil. De Grote Reeks had door uitgebreid historisch onderzoek als basis meer pagina's en meer niveau dan de Kleine Reeks. In het najaar ontvingen de HGR-leden per post een circulaire met aanbiedingen van nog verkrijgbare boeken. Met de komst van de Kroniek in 1974 was er een nieuw medium om de uitgaven van SHPR onder de aandacht te brengen. De boeken werden bovendien ingezet bij ledenwerfacties.

Het aantal publicaties groeide gestaag. Als aansluiting op de 99 boeken uit de beide reeksen ging in 1994 de Nieuwe Reeks van start, beginnend bij nummer 100.¹¹ Vijftiengintig jaar later verscheen het 200ste boek; het sluitstuk van de Roterodamum-reeks. Het grootste deel van de boeken handelt over de 20e eeuw. Iets meer dan een kwart, zo'n 53 boeken, heeft betrekking op economische ontwikkelingen in Rotterdam, met veel aandacht voor haven en scheepvaart. Met

37 titels gevolgd door publicaties over het culturele leven en een derde plaats voor het kerkelijk leven, met 17 titels. Thema's als gezondheidszorg (15), onderwijs (12) en de Tweede Wereldoorlog (9) volgen daarna. De resterende 57 boeken zijn zo divers van aard, dat de aanduiding 'overige onderwerpen' op zijn plaats is. Na het verschijnen in 2019 van het 200ste boek heeft het bestuur een website laten maken waarop een helder en mooi overzicht wordt geboden, op volgorde van het jaar van uitgave. De complete reeks is te vinden via <https://roterodamum-publicaties.nl/>. Toegankelijk voor iedereen die interesse heeft in de vele verschillende onderwerpen en

aspecten van de geschiedenis van Rotterdam.

noten

- 1 Cora Boele, 'De Maze en Rotterdam', *Rotterdams Jaarboekje* 11^e reeks, 8^e jaargang (Rotterdam 2010), 248-250
- 2 Het artikel was geplaatst in de *Bijdragen voor Vaderlandsche geschiedenis en Oudheidkunde*, 5^e reeks, deel 10 ('s-Gravenhage 1923)
- 3 Stadsarchief Rotterdam (SAR), archief Historisch Genootschap Roterodamum, inv.nr. 34 - jaarverslag 1951
- 4 SAR, archief Roterodamum, inv.nr. 34 - jaarverslag 1961. De subsidie bedroeg jaarlijks 1000 gulden.
- 5 SAR, archief Roterodamum, inv.nr. 1 - notulen 24-08-1973
- 6 HGR overzicht van de werkzaamheden in 1974, *Rotterdams Jaarboekje* 8^e reeks, 3^e jaargang (Rotterdam 1975), 108. SHPR was de eerste dochter-stichting die door HGR werd opgericht.
- 7 Jan van Herwaarden werd als secretaris opgevolgd door Vincent de Brauw (1981-1992), Erik Geerling (1992-2023) en Cora Boele (vanaf 2023).
- 8 Archief secretaris SHPR - Notulen bestuursvergadering 24-10-2016
- 9 Nico de Kanter trad in 1978 toe als penningmeester en vervulde deze taak 37 jaar. Hij werd in 2015 opgevolgd door Arnold Vredembregt.
- 10 Aak Dutilh was voordat hij in 1973 voorzitter werd van HGR 25 jaar secretaris (vanaf de oprichting in 1947). Bij zijn afscheid in 1992 werd hij benoemd tot erevoorzitter van HGR. Tevens was hij vanaf 1974 lid van het bestuur van SHPR.
- 11 Bij de overgang in 1994 naar de Nieuwe Reeks telden de Kleine Reeks 47 boeken en de Grote Reeks 52 boeken.

^ De 7 Essays Roterodamum.

v No. 200, het sluitstuk van de reeks.

Met opgestroopte mouwen, een geschiedenis van Rotterdam

Hilde Sennema

Alfabet uitgevers

Prijs € 24,99

De strakke gevels van de Lijnbaan, het wereldsucces van de haven, een mentaliteit van niet lullen maar poetsen: Rotterdam toont zich het liefst van zijn meest maakbare en daadkrachtige kant. Al tijdens de oorlog maakte de stad plannen voor de wederopbouw; na de oorlog groeide de haven al snel uit tot de grootste ter wereld. Dit verhaal laat echter weinig ruimte voor verdriet over de kapotte stad en weggevoerde stadsgenoten, voor de keerzijden van haven en industrie, of voor de invloed van toeval op de loop van de geschiedenis. In *Met opgestroopte mouwen* gaat Hilde Sennema op zoek naar de wortels van de mythische Rotterdamse mentaliteit. Aan de hand van de verhalen van bekende en minder bekende Rotterdammers verweeft ze de schoksgewijze groei van Rotterdam van provinciestad tot wereldhaven met veranderingen in historisch zelfbeeld. *Met opgestroopte mouwen* is voor iedereen die het Rotterdam van toen en nu beter wil leren kennen en verder wil kijken dan de façade van staal en gewapend beton.

TUTTI FRUTTI Een dichtbundel van Jan Oudenaarden
Uitgever Studio Kers
Prijs € 20,00

Op 30 november 2024 verscheen bij Studio Kers een nieuwe publicatie van auteur en Rotterdamoloog Jan Oudenaarden. Na veertig jaar schrijven heeft Jan meer dan vijftig publicaties op zijn naam staan maar een dichtbundel

ontbrak nog. Tot nu, want bij Studio Kers verscheen Tutti Frutti, een verzameling gedichten.

Jan Oudenaarden (Rotterdam, 1943) is auteur van vele boeken en artikelen over tal van Rotterdamse onderwerpen. Zo schreef hij onder meer *Wat zeggie?* *Azzie val dan leggie!*, een speurtocht naar het dialect van Rotterdam als ook *De Geschiedenis van Feyenoord* in (tot nu) vier delen. Jan studeerde Nederlands recht aan de Erasmus Universiteit en woont en werkt op Rotterdam-Zuid. Samen met Rien Vroegindewij (1944) bracht hij de stoeptegel Rotterdam uit (544 pagina's, Kick Uitgevers) en richtte hij het Rotterdamologisch Instituut op. Oudenaarden ontving de Erasmusspeld voor zijn bevordering van het letterkundige klimaat in de Maasstad en werd de Laurenspenning toegekend vanwege zijn verdiensten op historisch en cultureel gebied voor de stad Rotterdam. Het voorwoord in de bundel is van Mark Boninsegna, auteur van onder meer *De Hemel voor ongelovigen*. Mark heeft veel bewondering voor Jan, hij schrijft: "De poëzie van Jan heeft mij altijd gefascineerd. Neen, alles was Jan doet, heeft mij altijd gefascineerd."

Leve Rotterdam, de tragische geschiedenis van Jacob de Vletter
Siebe Thissen, Studio Rashkov
Prijs 22,99

Historicus Siebe Thissen schreef een boek over de Rotterdamse onlusten in de laatste oktoberweek van 1868. Deze troebelen zijn de geschiedenis ingegaan als het 'De Vletter Oproer', vernoemd naar de vermeende aanstichter. Met 'Leve Rotterdam! De tragische geschie-

denis van Jacob de Vletter' plaatst Thissen de rellen en de rol van De Vletter in een nieuw perspectief. In 'Leve Rotterdam!' beschrijft hij het Rotterdamse oproer uit 1868 dat Rotterdam én heel Nederland maandenlang in zijn greep hield. Thissen beschrijft de achtergronden van de ongeregelde- den en de rellen zelf. Ook volgt hij het proces tegen zesentwintig verdachte Rotterdammers en de veronderstelde leiders van de opstand: de joodse koopman Jonas Melhado en zaakwaarnemer Jacob de Vletter. Kranten spraken over 'het proces van de eeuw'.

Thissen plaatst het oproer in een nieuw perspectief en trekt parallellen met de huidige tijd. De auteur laat zien dat de troebelen geworteld waren in de transformatie die de stad op dat moment doormaakte: van koopmansstad naar haven- en industriestad. Het oproer was het sluitstuk van een gevecht om de publieke ruimte. Kleine zelfstandigen, volledig afhankelijk van het gemeenschappelijk gebruik van de straat, raakten in conflict met het stadsbestuur dat het verdienen van geld op straat aan banden wilde leggen.

Verhaal van mijn vader

80 jaar geleden, tijdens de Tweede Wereldoorlog op 10 en 11 november 1944, vond de grootste razzia van Nederland plaats, in Rotterdam en Schiedam. Maar liefst 52.000 jongens en mannen werden in twee dagen gedeporteerd, onder het mom van de 'Arbeitseinsatz', vanuit de hiervoor hermetisch afgesloten stad. De Duitsers bezetten elf gebouwen en terreinen als verzamelplaatsen. Daar werden de mannen heengebracht voor-

AGENDA

ROTTERDAM CAFÉS IN 2025

DO 16 JANUARI

Lezing door **ir. André van Deursen**, schrijver van *Wonen tot geluk maken*, over het leven en werk van **ir. Willem van Tijen (1894-1974)**.

Locatie: Museum Vlaardingen Westhavenkade 54, Vlaardingen
Aanvang 15.00 uur

Bepaalde gratis parkeergelegenheid langs de Westhavenkade, verder in de parkeergarages in het centrum. Openbaar vervoer: metrolijn B vanuit Rotterdam richting Hoek van Holland, halte Vlaardingen Centrum. Looptijd 5 minuten.

DO 13 FEBRUARI

Fabrieksschoorstenen in Rotterdam

Lezing door **Arjan Barnard**

Locatie nog niet bekend

Aanvang 16.00 uur

Voorzitter van de stichting Fabrieksschoorstenen Arjan Barnard vertelt aan de hand van groten-deels Rotterdamse voorbeelden de geschiedenis van de fabrieksschoorsteen in Nederland van 1775 tot "heden".

Overige (voorlopige) data Cafés:

Donderdag 13 maart

Donderdag 17 april

Zondag 18 mei (Opbouwdag)

Donderdag 19 juni

Zaterdag 13 of zondag 14 september (Open Monumentendagen)

Donderdag 16 oktober

Donderdag 20 november

Wereldoorlog vast te leggen en zo te bewaren voor de volgende generatie. Deze verhalen worden gepubliceerd op de website www.oorlogsherinneringen.nl. De stichting streeft naar een landelijke dekking: in Rotterdam en omgeving zijn nog geen vrijwilligers actief om de herinneringen vast te leggen. Interesse? Neem dan eens een kijkje op de website.

Nooit Geweten van Open Rotterdam

In de documentaireserie *Nooit Geweten* staat de wederopbouwkunst centraal. We lopen allemaal dagelijks langs deze wederopbouwkunstwerken, maar wat betekenen ze nu echt? Welke verhalen schuilen erachter? En waarom hangen ze waar ze hangen? De serie is gemaakt door Stichting Richting en was eerder te zien op Open Rotterdam.

In deze aflevering gaan we naar Hoogvliet, waar we zes kunstwerken tegenkomen van onder andere Dick Elffers op de bibliotheek, Jan Schoonhoven op het Berkelmanspad en verstopte werken van Bouke Ylstra. Deze aflevering eindigt met een aantal werken gemaakt door Wally Elenbaas in De Doelen.

Scan de QR-code om de aflevering te bekijken.

Reactie Burgemeesters Expo Maastunnel

Na het opslaan van het artikel over 'Eén stad, zeven burgemeesters' in de *Kroniek* nr. 40 kon Hans Blok het niet laten te reageren. Op de foto op pagina 16 wandelt een gezelschap door de nieuwe Weenatunnel met burgemeester Oud. Links onderin lopen twee knaapjes mee in het donkere hoekje. De rechtse van die twee is Hans: de zon schijnt op zijn gezicht. 'Ik woonde op de Diergaardensingel en de openingsstoet begon recht tegenover ons huis. Mijn vriendje Aad Sterk en ik klommen over een hek en sloten ons aan bij het wachtende openingsgezelschap. Burgemeester Oud zag ons staan en zei: kom mee jongens, jullie zijn de toekomst van de stad. En zo liepen wij de foto in'.

genover ons huis. Mijn vriendje Aad Sterk en ik klommen over een hek en sloten ons aan bij het wachtende openingsgezelschap. Burgemeester Oud zag ons staan en zei: kom mee jongens, jullie zijn de toekomst van de stad. En zo liepen wij de foto in'.

afgaand aan vertrek naar Duitsland en Oost Nederland. Op één ervan, aan de Sluisjesdijk in Charlois, werd na de oorlog een RET autobusgarage in gebruik genomen. Daar is, ter markering en herinnering van deze geschiedenis, een geveltekst en een paneel aangebracht. Er staan fragmenten op van de verhalen van twee van de gedeporteerden: Leendert Hordijk (destijds net 18) en Pieter van Zijl (nog net 40 tijdens de razzia). Op 9 november werden de geveltekst en het paneel aangeboden aan de stad door Leenderts dochter en beeldend kunstenaar Fenneke Hordijk, samen met de RET directeur Linda Boot, Jan Willem Cleijpool van stichting Razzia Monument Rotterdam en dichter Amber Rahantoknam. De geschiedenis is lang relatief onbekend gebleven, want veel mannen zwegen tijdens hun leven over hun ervaringen. 'Verhaal van mijn vader' maakt de geschiedenis van de razzia concreet door een stem te geven aan de gedeporteerde mannen via de gevelteksten, exposities en andere activiteiten.

Bron: website *Dagblad 010*

Oorlogsverhalen koesteren

Vrijwilligers van de Stichting Behoud Oorlogsherinneringen zetten zich in om de persoonlijke verhalen uit de Tweede

OP ZATERDAGMIDDAG 14 SEPTEMBER 2024, TIJDENS OPEN MONUMENTEN-DAG, WERD DE GERESTAUREERDE BIJENKORFSTEEN OP DE COOLSINGEL ONTHULD. DE ZES BIJ TWEE METER GROTE STEEN HEEFT EEN PROMINENTE PLEK GEKREGEN NABIJ METROSTATION BEURS.

TUSSEN 1930 EN 1960 SIERDE HET MONUMENTALE GEVELKUNSTWERK, GEMAAKT DOOR BEELDHOUWER HENDRIK VAN DEN EIJNDE, DE GEVEL VAN HET VOORMALIGE MAGAZIJN DE BIJENKORF ONTWORPEN DOOR ARCHITECT WILLEM MARINUS DUDOK. HET WAS DESTIJD'S ÉÉN VAN DE GROOTSTE EN MODERNSTE WARENHUIZEN VAN EUROPA. TIJDENS HET BOMBARDEMENT OP 14 MEI 1940 VIELEN ER TWAALF BOMMEN OP HET DAK, WAARDOOR HET GEBOUW DEELS VERWOEST WAS. IN EERSTE INSTANTIE WERD HET GEBOUW WEER OPGEBOUWD, MAAR IN 1960 WERD HET ALSNOG GESLOOPT VOOR DE KOMST VAN DE METRO. DE BEELDENGROEP WAS HET ENIGE FYSIEKE OVERBLIJFSEL VAN MAGAZIJN DE BIJENKORF.

ROTTERDAMUM IS ER TROTS OP DAT HET KUNSTWERK TERUG IS OP DE COOLSINGEL. DANK NOGMAALS AAN IEDEREEN DIE EEN BIJDRAGE HEEFT GELEVERD AAN DE FINANCIERING, RESTAURATIE EN TERUGPLAATSING!

KRONIEK NO 41 • DEC 2024

SPEER PUNT

